
Les grutes de Castellar

ESTEVE PRAT I PAZ i ENRIC PUIG I GIRALT

I

EL redescobriment dels, en una època anomenats hipogeus i actualment construccions o estructures subterrànies o popularment «grutes», va començar en el terme de Castellar d'una manera purament casual arran de les primeres obres de restauració que es van realitzar a l'antiga església parroquial de Castellar (Castellar Vell) entre els anys 1984 i 1985.

Degut a un moviment de terres que es feia a la zona, en un punt molt proper a l'església i dins del perímetre d'una antiga construcció o edifici avui derruït (la vella rectoria), a una excavadora se li va enfonsar una roda en un clot que es va produir en el terreny degut al pes de la màquina. Tot seguit, el castellarenc Josep Llinares junt amb l'arqueòleg sabadellenc Albert Roig, van baixar per primera vegada a aquesta estructura subterrània que restava tancada, se suposa, des de feia molt temps.

Un cop fets els estudis i anotacions, el diumenge següent ens vam reunir en el lloc un petit grup de castellarencs per ajudar a les tasques de neteja de la terra de la volta que s'havia enrunat a la vegada que garbellar-la per si es trobaven fragments de ceràmica o d'altres materials. Un cop deixat el pas ja practicable per poder-hi accedir sense dificultats, procedirem a fer una visita al seu interior, i posteriorment, es va tancar l'entrada de manera adequada, i així va estar preservada fins l'octubre del 1992, data en què es va tornar a obrir per realitzar un nou estudi, tornant a quedar tancada fins a nova ocasió.

El fet del descobriment ni es va portar en secret, ni tampoc se li va donar massa importància; en realitat, va passar bastant desapercebut entre la població.

No és fins l'any 1990 i degut a la recerca d'altres temes d'història local, que en Florenci Santisteban va aportar referències d'una altra possible construcció semblant, aquesta vegada a can Santpere d'Ullastre. Fetes les averiguacions pertinents i previ permís, accedirem tots dos a aquesta construcció subterrània de característiques molt similars a la de Castellar Vell, amb la diferència que aquesta no estava tancada i era practicable.

Encuriosits pel tema, vàrem intentar trobar informació a través de varis i diferents mitjans essent el resultat pràcticament nul, ja que la documentació i bibliografia existent sobre el tema és quasi inexistent.

Va tornar a ser en Florenci Santisteban qui més tard va aportar la notícia

Els dibuixos i les fotos de les grutes que apareixen en aquest article són d'Enric Puig i Giralt.

que hi havia una altra construcció similar a la qual ell previ permís ja hi havia accedit, aquesta vegada al número 3 del carrer de Sant Llorenç (cal Ros) tocant a l'antiga plaça Nova, avui Mestre Gelonch. En aquest cas, la construcció tampoc estava tancada.

Sabiem també, per haver-ho comentat amb en Joan Pinyot, la possible existència d'una altra construcció semblant a la casa número 31 del carrer del Centre (cal Meima), davant mateix de l'antiga plaça Vella, així com també de dues més a l'altra banda de carrer, les quals pertanyien a dues masies avui desaparegudes (cal Nasratat i cal Valdo) i ocupades pels números 12 i 14 A de l'actual carrer del Centre; construccions de les quals persones grans del poble havien sentit parlar de la seva existència i en una de les quals encara per la guerra civil sembla que s'hi havia amagat o havia baixat algú.

Els comentaris d'aquesta gent gran, respecte al tema, eren de que sota la plaça Vella, a l'igual que sota la plaça Nova, hi havia grutes.

El 26 de juliol del 1991 es va emetre un programa televisiu (a la Televisió Sabadell), el tema del qual era precisament «Els hipogeus». El programa aportava una mica de llum al tema d'aquestes construccions i el seu convidat era Enric Puig i Giralt, un dels investigadors catalans més documentat sobre el tema, membre de *Subterranea Britannica*, i de la *Société Française d'Etude des Souterrains*. Per casualitat es va poder gravar essent visionat posteriorment per en Florenci Santisteban i en Joan Pinyot.

Més endavant, l'octubre del 1991, i amb ocasió de les obres que es portaren a terme a la casa número 31 del carrer del Centre, es va plantejar la possibilitat d'accedir a aquesta suposada construcció subterrània, de la qual només se'n tenien referències, però no es sabia exactament on era.

Després d'alguns primers resultats infructuosos en la seva recerca, es va trobar un accés no original i reomplert de runa de l'època del seu tancament.

Durant varies setmanes i a hores lliures s'hi va treballar treient runa fins que es va trobar un tram de la construcció ja lliure i practicable; però la part final tornava a estar completament obstruïda amb nova runa.

Vàrem decidir, llavors, posar-nos en contacte amb Enric Puig i Giralt per veure si podia informar-nos quelcom sobre el tema, el qual es va interessar per les noves descobertes fetes a Castellar ja que només tenia referenciada la construcció subterrània de Castellar Vell.

Acordàrem que vindria a fer una visita a Castellar, i així ho va fer, visitant la construcció subterrània de can Santpere i la de cal Meima en la qual no havíem pas arribat encara a desembrossar el final. A la vegada, vam donar un tomb pel casc antic fent-nos notar la possibilitat de que se'n trobessin d'altres. Vàrem invitar-lo també a que vingués a donar una conferència sobre aquest tema al Cicle de Conferències que cada any organitza l'Arxiu d'Història de Castellar.

Abans, però, va enviar-nos uns articles seus publicats a Anglaterra en els quals s'explicaven les característiques d'aquestes construccions a Catalunya en comparació amb d'altres d'arreu d'Europa.

El dia anterior a la conferència que s'havia de celebrar a l'Arxiu d'Història, es van filmar —per poder-les mostrar al públic— les grutes de cal Meima i de cal Ros. No així la del palau Tolrà, per dubtar realment de si ho era o no, la qual ja havíem vist en una altra ocasió, però al ser remodelada, enlliscada i per tant diferent a les que coneixíem, ens quedàrem amb el dubte.

Finalment, la conferència «Els hipogeus catalans» es va donar a l'Arxiu el 23 de maig del 1992; i, finalitzada la mateixa, es va quedar amb Enric Puig per tornar a Castellar passat l'estiu per tal de poder veure i estudiar la construcció subterrània de Castellar Vell i alguna altra, si sortia.

Va venir el dia 10 d'octubre per poder veure, previ permís, dos altres grutes de les que ens havíem assabentat últimament.

Una d'elles és a la carretera de Sentmenat, 18 (cal Vaquer); l'altra a la masia de can Juliana. Així també, visitarem la del palau Tolrà i la de cal Meima, que encara no havia vist neta fins al final.

El dia 24 del mateix mes vam visitar la construcció subterrània de Castellar Vell, data en la qual ja havíem quedat amb en Josep Llinares.

El dia 13 de desembre del 1992 en Joan Pinyot assenyala l'existència de dues altres grutes, una al carrer de les Roques i l'altra a la carretera de Sentmenat, 9. Cap de les dues s'han pogut veure ni confirmar, però per la descripció de persones que hi havien baixat, sembla que reunien les mateixes característiques que les anteriors.

El dia 23 de gener del 1993 visitarem una gruta a Sant Llorenç Savall; i el dia 25 de gener, tornà a ser en Joan Pinyot qui assenyala l'existència d'una altra gruta al Passeig, 25 de la qual desconexim si existeix o no en l'actualitat. No obstant, per la descripció que dona una persona que hi havia viscut, sembla reunir les mateixes característiques que la gruta de cal Vaquer, molt propera a aquesta.

Finalment, el dia 6 de febrer del 1993, visitarem la construcció subterrània de la rectoria, al carrer de l'Església, 16; i posteriorment, la de can Montllor, actualment al terme de Sentmenat.

De moment, aquestes són les grutes o les construccions subterrànies conegudes i estudiades a Castellar. Existeixen referències d'altres que de moment són impracticables. És molt probable, però, que n'hi hagin més, algunes conegudes encara que només d'oïda, altres del tot desconegudes. Amb el pas del temps, amb reformes, obres i canvis urbanístics, potser que se'n puguin trobar de noves.

ESTEVE PRAT

II

CASTELLAR VELL

L'estructura subterrània de Castellar Vell es troba situada al sud-oest de la població, en una esplanada de terra a 309 metres d'altitud, voltada de

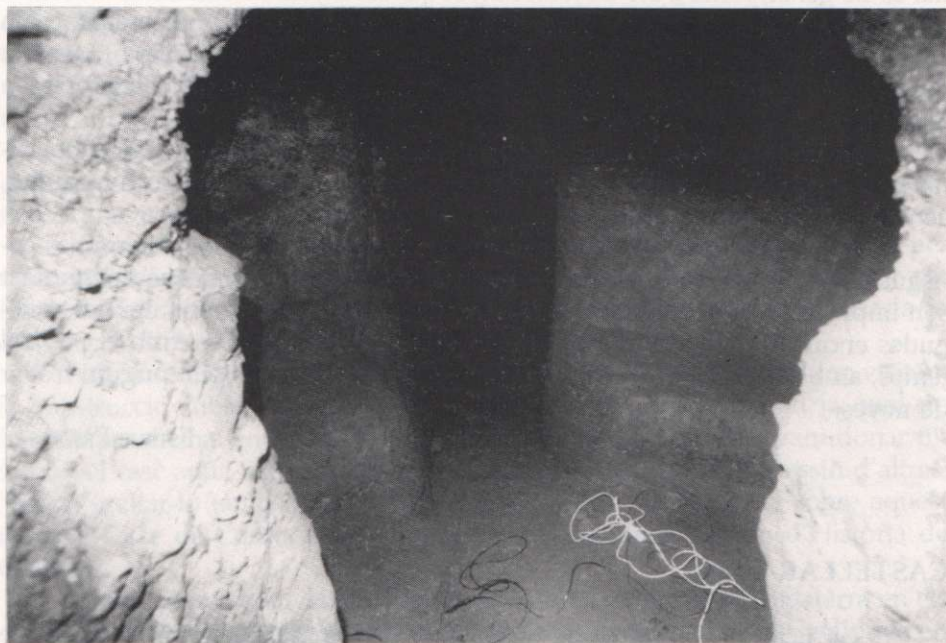
profunds barrancs entre els cursos del riu Ripoll i el torrent de can Massaguer, a tocar de l'antiga església romànica del segle XI (antiga parròquia de Sant Esteve de Castellar) i dins del perímetre d'una construcció derruïda a la qual sembla que se li atribueix un últim ús de rectoria de l'antiga parròquia.

La seva entrada original no s'ha trobat, però se suposa que deu ser molt a prop de l'actual; almenys així ho fa pensar la poca fondària de la gruta en aquest punt.

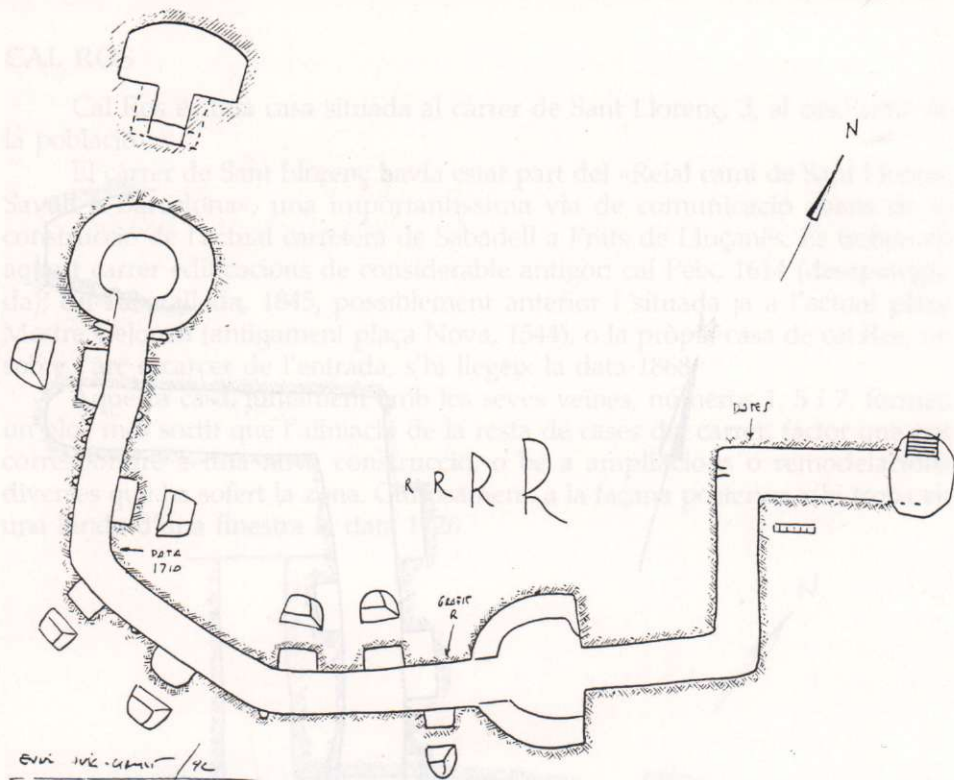
Té un recorregut aproximat de 20 metres, la major part en arc escarçat, i una fondària que supera els 7 metres. Fou excavat en terreny argilós, encara que atravesant diferents estrats, alguns d'ells de tosca.

Presenta fornícules a gairebé tot el recorregut i a la seva part final, davant l'entrada de la cambra, té uns encaixos ran del sostre. Al primer tram hi ha una mena de nervi o contrafort excavat al propi terreny, en part esllavissat. L'orientació de la cambra final és vers el nord.

Una altra particularitat a destacar d'aquest subterrani és que presenta una certa quantitat de grafits gravats a les parets amb punxó, encara que, malauradament, a tan poca profunditat que es fan de difícil interpretació. Entre aquests grafits cal fer esment d'una lletra (R) repetida quatre vegades i en dimensions decreixents, una creu i una escala. Hi figuren també diverses dates, la major part requadrades, fent constar 1710, 173? i altres sense identificar.

Castellar Vell. Cambra semicircular vista des del tram més profund

Gruta de Castellar Vell

CAN SANTPERE

La gruta o subterrani de can Santpere es troba situada dins de la masia del mateix nom que el pren degut a estar adosada a l'església romànica del segle XI de Sant Pere d'Ullastre. El conjunt es troba situat en una esplanada entre la riba esquerra del torrent de Colobrers i la capçalera del riu Tort, a 295 metres d'altitud.

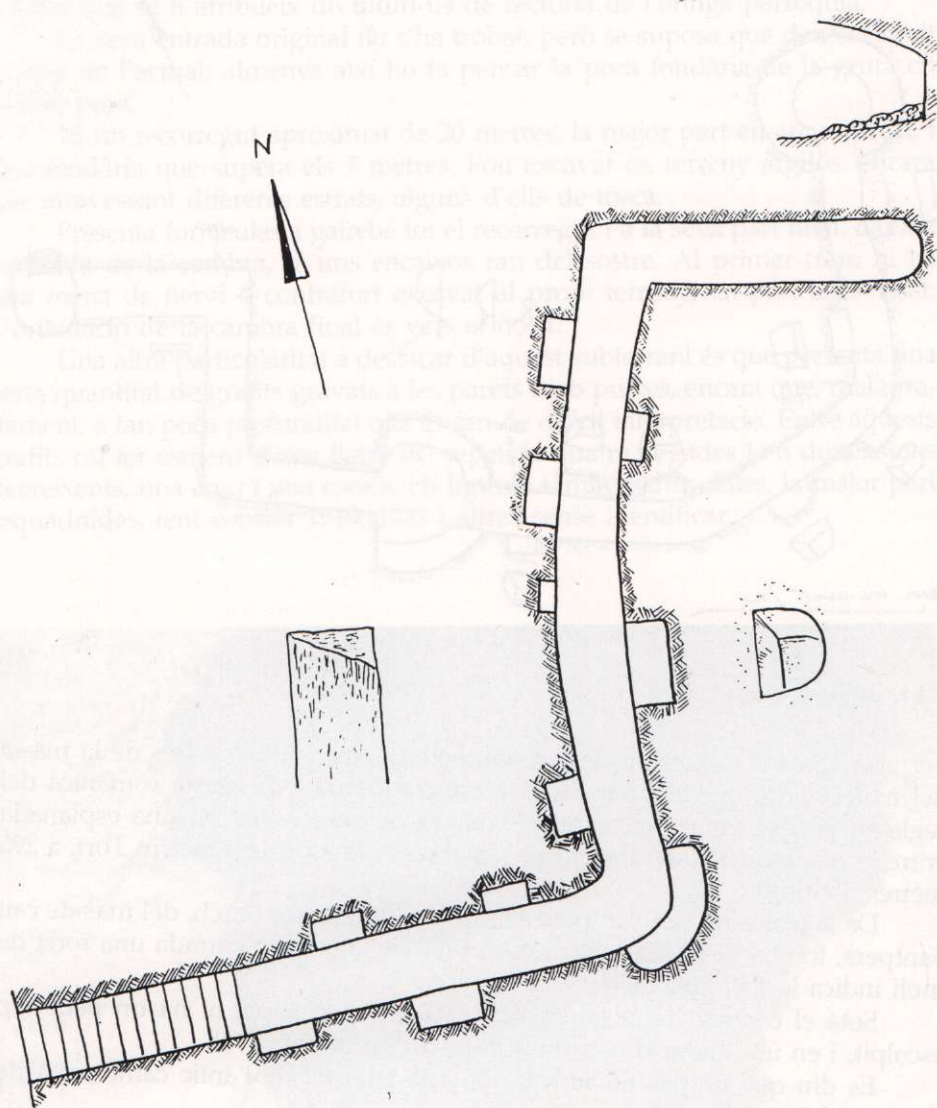
De la masia de can Santpere se sap que Berenguer Bosch, del mas de can Santpere, fou batlle de Castellar cap al 1437. A la porta d'entrada una roda de molí indica la data del 1468.

Sota el carener de la teulada de la façana principal hi ha un petit cap escolpit, i en un llindar d'una finestra hi consta la data 1718.

Es diu que el mas havia estat parada i hostel de l'antic camí romà de Caldes a Martorell.

També es diu que al voltant de l'església havia existit un nucli de població conegut per «Cases Velles».

La gruta consisteix en un passadís acolzat, excavat en terreny de tosca, i acabat en sec. Presenta fornícules de punt rodó al llarg del recorregut. El darrer tram està orientat a l'est. Sembla ser que s'apropa als fonaments de l'església.

Pujol-Giner / 91

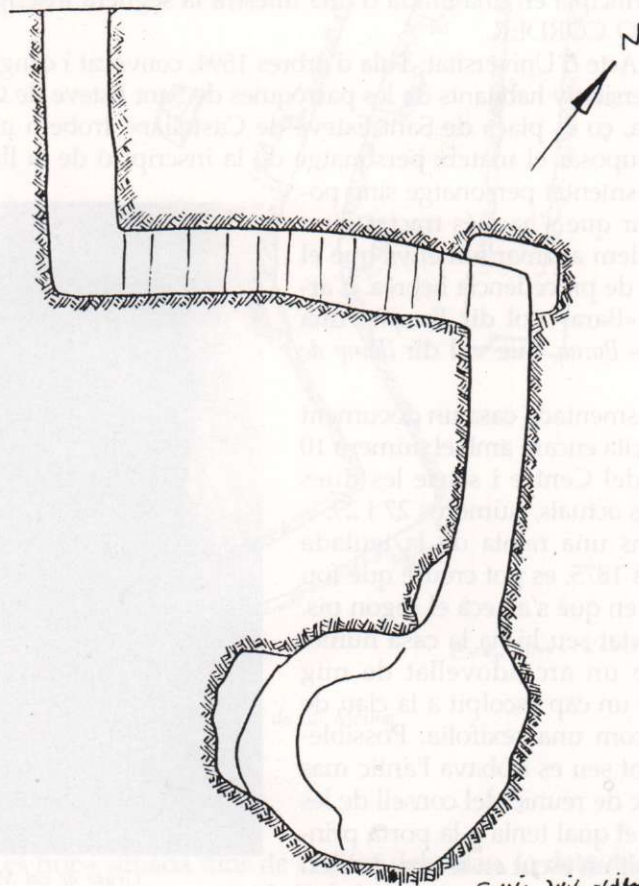
Gruta de Sant Pere d'Ullastre

CAL ROS

Cal Ros és una casa situada al carrer de Sant Llorenç, 3, al casc antic de la població.

El carrer de Sant Llorenç havia estat part del «Reial camí de Sant Llorenç Savall a Barcelona», una importantíssima via de comunicació abans de la construcció de l'actual carretera de Sabadell a Prats de Lluçanès. Es troben en aquest carrer edificacions de considerable antigor: cal Peix, 1614 (desapareguda); cal Ribatallada, 1845, possiblement anterior i situada ja a l'actual plaça Mestre Gelonch (antigament plaça Nova, 1544), o la pròpia casa de cal Ros, on sobre l'arc escarcer de l'entrada, s'hi llegeix la data 1868.

Aquesta casa, juntament amb les seves veïnes, números 1, 5 i 7, formen un bloc més sortit que l'aliniació de la resta de cases del carrer, factor que pot correspondre a una nova construcció, o bé a ampliacions o remodelacions diverses que ha sofert la zona. Curiosament, a la façana posterior, s'hi troba en una llinda d'una finestra la data 1726.

Gruta de cal Ros

El subterrani és petit i excavat en terreny de tosca. El recorregut fa dos colzes, té una escala de graons excavats al propi terreny, acabant en una cambra arrodonida i una mica esllavissada, amb restes de mig podi. Presenta una fornícula molt rudimentària al primer colze i el tram d'escala està revestit d'obra. Anys enrera aquest subterrani fou utilitzat per dipositar-hi glaç. L'orientació de la cambra és SE, i malgrat que queda situada sota la casa, tot fa suposar que a l'època de la seva construcció aquesta part d'edifici no existia.

CAL MEIMA

La gruta es troba dins la casa del carrer del Centre, 31 (antigament carrer Major, fins el 1872) dins del casc antic de la població, i davant del que havia estat l'autèntica plaça Vella.

La casa es troba reformada en diferents èpoques; no obstant, conserva en la façana principal en una llinda d'una finestra la següent inscripció: I3bB-IHS-0I, BARÀGO CORDER.

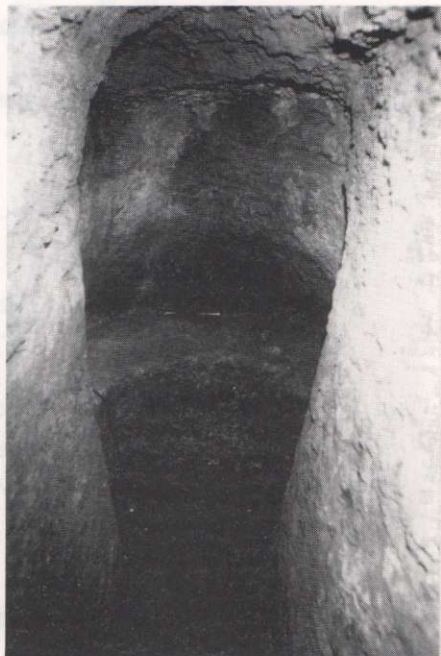
En «l'Acte d'Universitat: Tula d'arbres 1594; convocat i congregat el consell de las universitat y habitants de les parròquies de Sant Esteve de Castellar tuçant de la iglèsia, ço és plaça de Sant Esteve de Castellar», trobem un tal Barrango Corder, a suposar el mateix personatge de la inscripció de la llinda.

De l'esmentat personatge sinó podem afirmar que s'hagués tractat d'un jueu, sí podem afirmar almenys que el seu nom és de procedència hebrea. L'arrel hebrea «Bara» vol dir *llampec*; una derivació és *Baraq*, que vol dir *llamp de Jahvé*.

De l'esmentada casa un document del 1898 la cita encara amb el número 10 del carrer del Centre i sense les dues cases veïnes actuals, números 27 i 29.

Segons una rajola de la teulada amb la data 1875, es pot creure que fou el moment en què s'aixecà el segon pis.

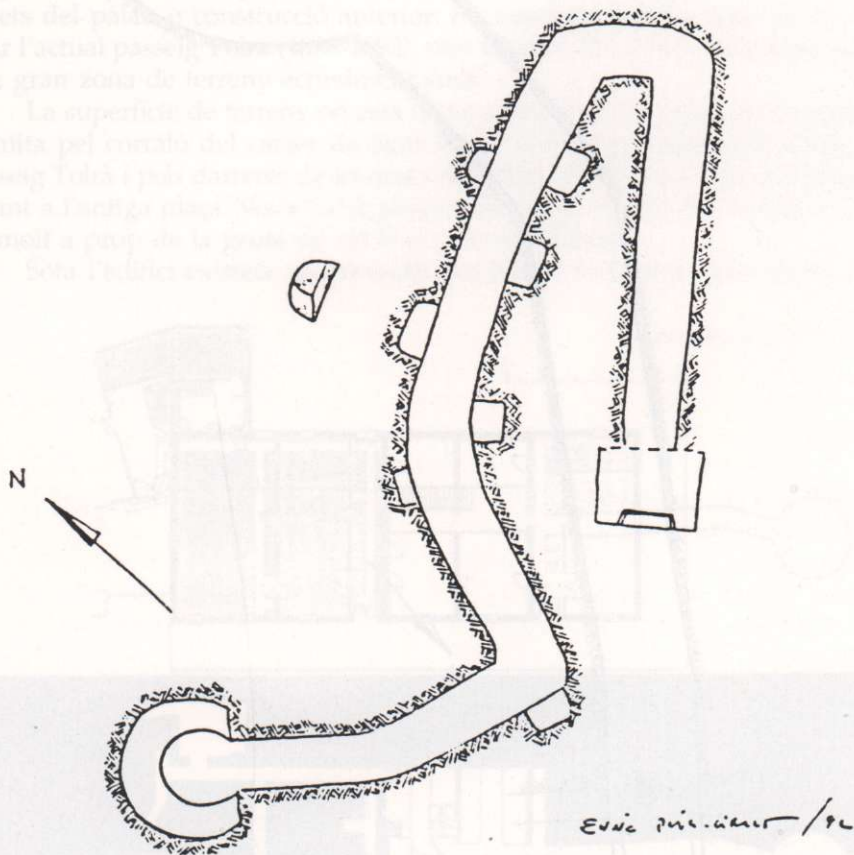
Al costat seu hi ha la casa número 33, amb un arc adovellat de mig punt i amb un cap escolpit a la clau de volta així com una sexifolia. Possiblement davant seu es trobava l'antic mas Crupell, lloc de reunió del consell de les Fàbregues, el qual tenia a la porta principal escolpit un escut en forma de creu de Malta.

Gruta de cal Meima.
Cambra amb podi

La gruta consta d'un estret conducte, dibuixant a la part superior una corba de gairabé 180°, característica completament desacostumada en aquesta mena de construccions, i acabant en una petita cambra semicircular amb podi. Presenta fornícules al llarg del seu recorregut. Com elements a destacar, cal fer esment de l'exigüitat de la cambra i de la sobtada corba que s'ha fet menció. Les fornícules són quadrangulars i tot fou excavat en fang lliscat. Hi foren trobats fragments de ceràmica i terrissa, restes d'ossets d'animals, i un manyoc d'herba seca a unes fornícules. L'orientació de la cambra és vers NW. La seva llargària aproximada és d'uns 14 metres.

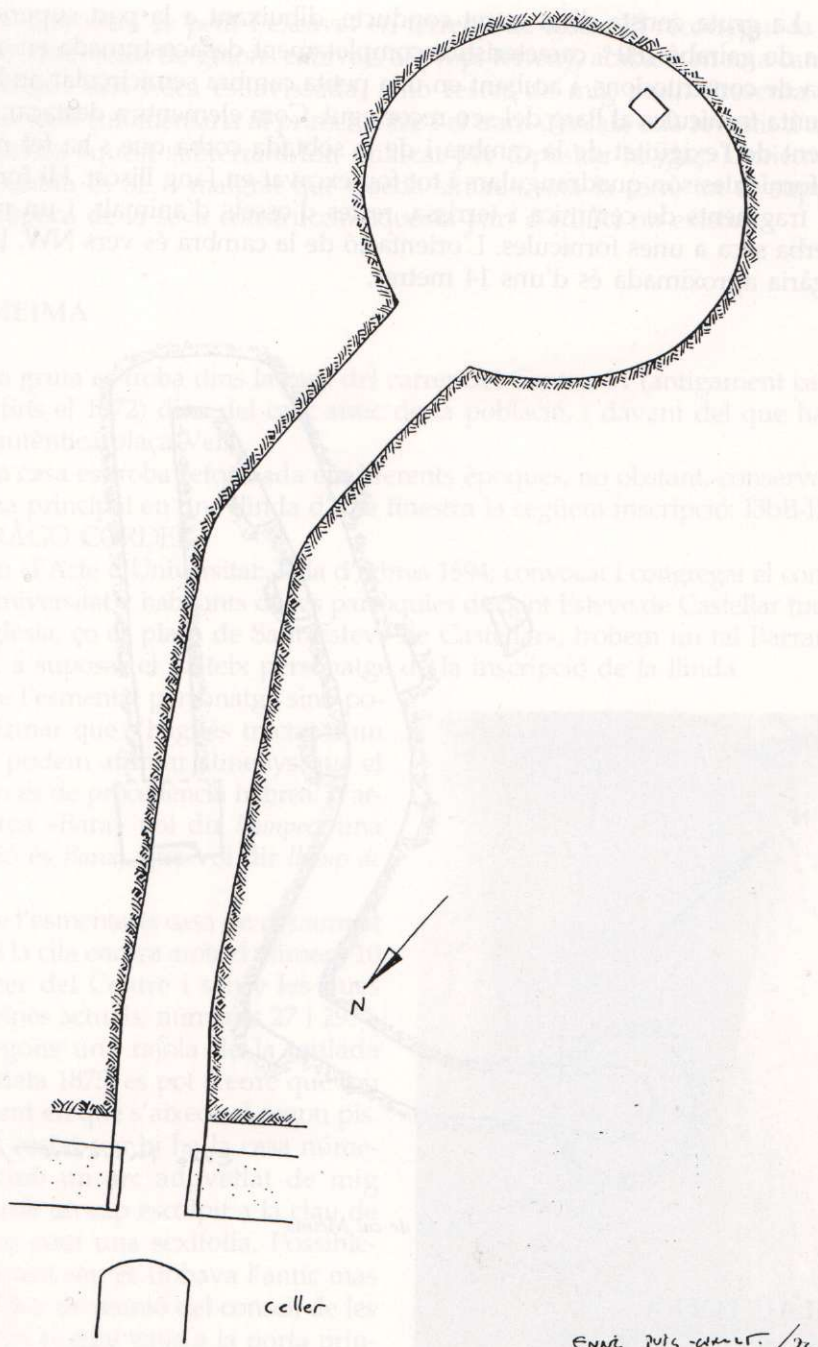

Gruta de cal Meima

PALAU TOLRÀ

La gruta es troba situada dins de l'edifici del palau, la data de construcció del qual no es coneix amb exactitud. Dalt la cornisa hi consta l'any 1890; no

HISTÒRIA LOCAL

Gruta del palau Tolrà

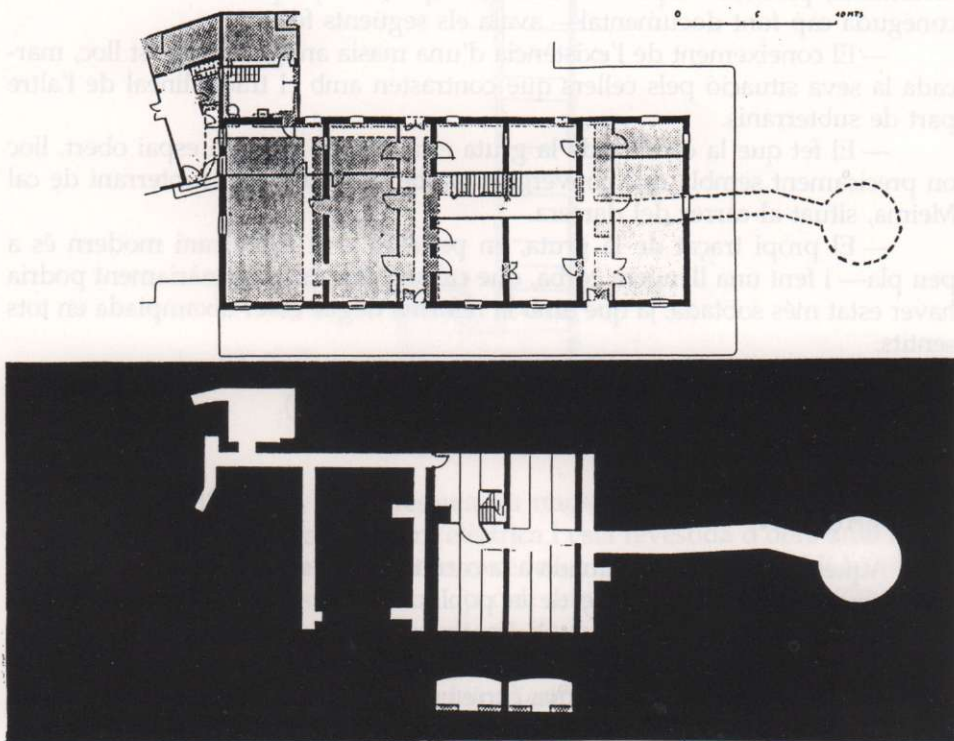
obstant, en documents del 1887, es parla ja de la casa Tolrà, així com també el 1852.

Desconeixem si en aquestes primeres dates es refereixen ja a l'edifici actual, si aquest va ser construït tot ell de nova planta o bé si es va aprofitar alguna construcció ja existent en el seu lloc; o bé si es refereixen a l'edifici annexe fins fa poc masoveria.

El que sí sabem és que amb la construcció de l'esmentat palau tota la zona on és enclavat va sofrir una gran transformació: noves rasants i aliniacions de terres i desviament de l'antic camí de la casa Santpere que sortia de l'antiga plaça Nova per anar cap a can Santpere passant per la plaça Vella arran de les parets del palau o construcció anterior. En suprimir aquest camí, es va construir l'actual passeig Tolrà (1888-1892), més separat del palau i guanyant aquest una gran zona de terreny actualment jardí.

La superfície de terreny on està situat pertany al casc antic de la població, i limita pel corraló del carrer de Sant Josep, pel carrer General Boadella, pel passeig Tolrà i pels darreres de les cases del carrer del Centre. Està pràcticament tocant a l'antiga plaça Nova i a la plaça Vella, molt a prop de l'església i també molt a prop de la gruta de cal Ros i de cal Meima.

Sota l'edifici existeix un passadís paral·lel a la façana, sens dubte cons-

Palau Tolrà

truit amb la casa, a finals de segle passat, per raons utilitàries —calefacció, instal·lacions elèctriques, etc.—, però al final d'aquest corredor es troben dues habitacions subterrànies —amb respiradors que donen al jardí— que foren utilitzades com a celler. Des d'una d'elles parteix un corredor amb suau pendent i lleugera corba, donant a una espaiosa sala rodona emprada per emmagatzemar ampolles de vi. A la volta hi ha un petit orifici que dona a l'exterior, precisament dissimulat darrera un banc d'obra situat en un racó del jardí —tal vegada anys enrera hagués servit per escoltar converses íntimes—, i malgrat que les parets i el sostre estan revestides de calç, tot fa pensar en un reaprofitament del recinte d'una antiga gruta. L'estat de conservació, si bé està abandonat, és perfecte. Té instal·lació de llum elèctrica. La orientació de la cambra és cap al sud.

Resumint, sota el palau Tolrà hi ha tres parts ben diferenciades, una de caràcter marcadament utilitari, una segona denotant per la seva estructura un origen més antic —la part dels cellers— i la tercera que perfila l'estructura d'una gruta tipus «hipogeu», malgrat la seva aparença moderna.

Semblaria, per tant, que els cellers marcarien la ubicació d'una antiga masia sobre la que el palau Tolrà fou en part edificat; així, des d'una d'aquestes estances partiria l'antiga gruta de la casa que, amb l'obra de 1890, seria reformada, prenent l'aspecte actual. La hipòtesi —ja que de moment no és coneguda cap font documental— avala els següents fets:

— El coneixement de l'existència d'una masia antiga en aquest lloc, marcada la seva situació pels cellers que contrasten amb el traçat lineal de l'altre part de subterranis.

— El fet que la cambra de la gruta està situada sota un espai obert, lloc on precisament sembla que convergeix també la cambra del subterrani de cal Meima, situat al carrer del darrera.

— El propi traçat de la gruta, en pendent —el subterrani modern és a peu pla— i fent una lleugera corba, que cal suposar que originàriament podria haver estat més sobtada, ja que amb la reforma degué ésser aixamplada en tots sentits.

— La tipologia de la planta de la gruta, amb passadís i cambra.

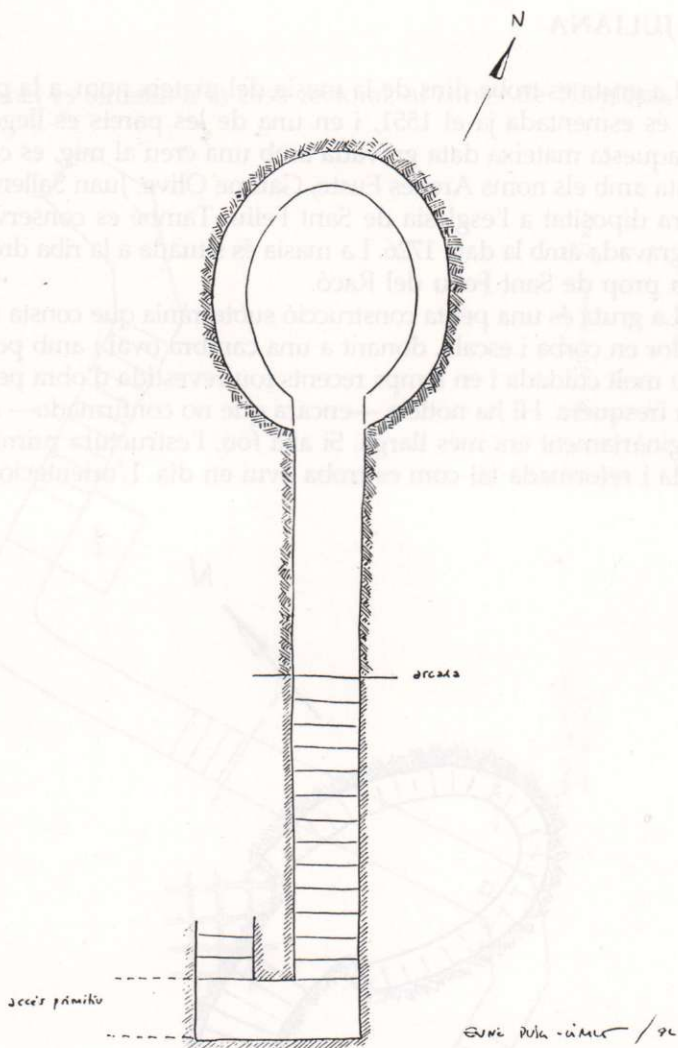
— La longitud del seu recorregut (uns 18 metres).

— L'existència d'altres grutes a les proximitats.

CAL VAQUER

Aquesta casa es troba situada a la carretera de Sentmenat, 18, en una zona on es va produir un eixample de la població cap a mitjans i finals de segle passat i principis d'aquest.

La casa es troba prop de la Vallesana, on comença el Passeig obert per comunicar la població amb la nova carretera de Sabadell a Sant Llorenç Savall o a Prats de Lluçanès (1865, 1884-1899), i on comença la carretera de Sentmenat (1892).

Gruta de can Vaquer

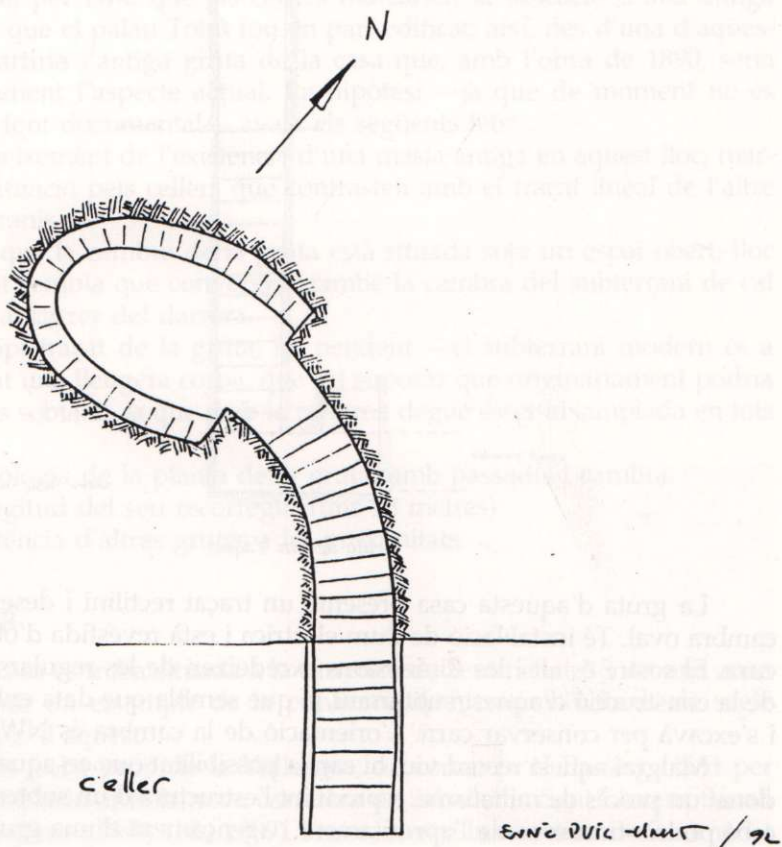
La gruta d'aquesta casa presenta un traçat rectilini i desemboca en una cambra oval. Té instal·lació de llum elèctrica i està revestida d'obra amb molta cura. El sostre és alt i les dimensions excedeixen de les regulars. Hi ha record de la construcció d'aquest subterrani, ja que sembla que data entre 1920 i 1925, i s'excavà per conservar carn. L'orientació de la cambra és NW.

Malgrat aquest record viu, hi cap la possibilitat que en aquest cas s'hagués donat un procés de minetisme, reproduint l'estructura d'un subterrani més antic, o bé podria tractar-se de l'aprofitament i agençament d'una gruta ja existent a la casa.

CAN JULIANA

La gruta es troba dins de la masia del mateix nom, a la part del celler. La masia és esmentada ja el 1551, i en una de les parets es llegeix la data 1773. Amb aquesta mateixa data gravada amb una creu al mig, es conserva un banc de fusta amb els noms Arenes Fuste, Gaume Olive, Juan Sallent, el qual sembla que era dipositat a l'església de Sant Feliu. També es conserva una cadira de fusta gravada amb la data 1726. La masia és situada a la riba dreta del riu Ripoll, molt a prop de Sant Feliu del Racó.

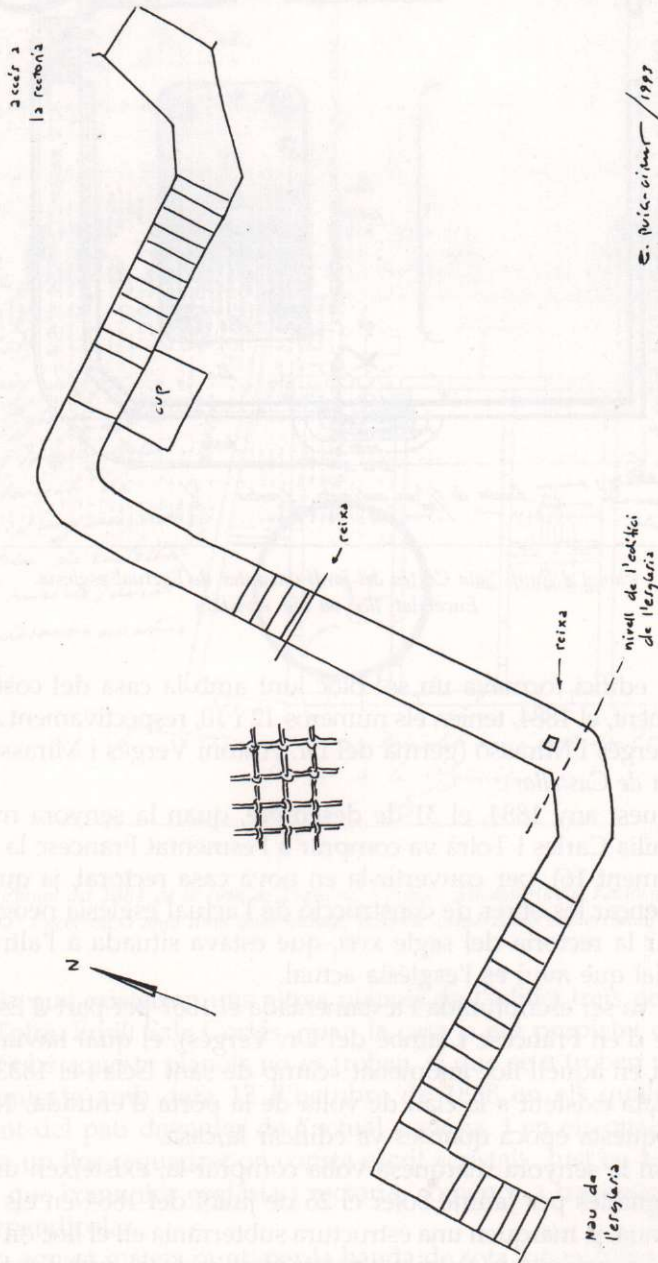
La gruta és una petita construcció subterrània que consta simplement d'un corredor en corba i escala, donant a una cambra oval i amb podi. Tota la gruta roman molt cuidada i en temps recents fou revestida d'obra per ésser utilitzada com a fresquera. Hi ha notícia —encara que no confirmada— que aquesta gruta originàriament era més llarga. Si així fou, l'estructura primitiva hauria estat tapiada i reformada tal com es troba avui en dia. L'orientació de la cambra és oest.

Gruta de can Juliana

LA RECTORIA

La gruta-túnel és situada a la casa rectoral, al carrer de l'Església, 16.

Gruta de la Rectoria

*Túnel de la Rectoria.
Accés des de la Rectoria*

*Túnel de la Rectoria. Zona intermitjana
on hi ha la reixa esmentada*

ferro forjat mig amagada, de característiques molt antigues (segle XVII en avall), tapiada. També resta tapiada una altra reixa d'iguals característiques just a l'altra banda de carrer quan el túnel l'ha travessat. Per les seves característiques, ambdues reixes no semblen pas provenir de l'anterior església del segle XVIII sinó que podrien fer-ho d'una construcció més antiga. Podem pensar en l'antiga església de sant Iscle i santa Victòria?

Aquest pas subterrani que connecta els dos edificis és un corredor arrebossat d'obra i enrajolat, d'uns dos metres d'alçària i suficient ample per passar-hi dues persones de costat.

Des de la rectoria, el recorregut és sinuós, a la vegada que s'endinsa cap avall mitjançant una sèrie de graons. A la zona més baixa hi ha al sostre la reixa de ferro forjat ja esmentada, del tipus capiculat, possiblement tal com abans hem apuntat, procedent d'una obra més antiga i reaprofitada al fer el passadís a finals de segle XIX. Uns metres més endavant, abans de trobar els fonaments del temple, es troba l'altra reixa (la qual en el plànol correspondria al lloc on diu cristall), encara que mig amagada per la mateixa obra; i a continuació parteix una escala que dona accés a l'església, just al costat del Sant Crist. El recorregut té uns dotze metres i s'orienta cap al sud. Cal també consignar que baixant de la rectoria, a l'esquerra hi ha un antic cup revestit de rajol vidriat, encara que evidentment modificat i convertit en una petita estança.

Cal diferenciar dues parts en aquest subterrani: la que es desenvolupa de la rectoria fins a la primera reixa esmentada, i la que, a partir d'aquest punt, comunica amb l'església. Aquest segon tram té un traçat lògic, contràriament al primer, que descriu un recorregut sinuós que s'aparta de la línia recta. Tot fa suposar que el tram des de la rectoria fins a la primera reixa ocupés el traçat d'una primitiva gruta que hagués pogut acabar precisament en aquest punt. Així, havent sofert una modificació i ampliació, hauria pogut ésser continuada fins a apropar-se als fonaments de l'església i accedir a la nau. Reforçarien aquesta hipòtesi les consideracions que segueixen:

- El propi traçat del corredor, fent corbes i pendents.
- El fet que la possible cambra quedava en terreny no edificat.
- L'evolució del recorregut en direcció al temple.
- L'existència d'un cup formant part del conjunt, cavitat que tal vegada hagués pogut ésser originada per una sitja.
- L'existència de grutes a les proximitats.

Per l'època i la factura d'aquesta construcció, guarda una gran similitud amb la modificació de la gruta del palau Tolrà; no en va varen tenir el mateix arquitecte.

SENTMENAT

Can Montllor

Masia molt antiga de pertinença actual al terme de Sentmenat. Sembla que el seu nom podria venir de «Monte Lauri» (1055), «Monte Lauro» (1373). Al llarg del temps ha tingut diferents denominacions; Muntllor, Montllor, Montlló, mas Muntllor del Recó, can Muntllor de Dalt, can Muntllor de la Muntanya.

El 1373 és esmentat un tal Guillem de Motllor, i el 1423 Francesc de Montllor i el seu fill.

En el fogatge del terme de Sentmenat realitzat per Antich Mir, batlle el 13 de juliol del 1553, apareix un tal Antoni Mullor.

Dins de la casa es conserven unes pintures murals dedicades a santa «Llúcia, Rosa o Rosé, i Carme».

La gruta és situada davant de l'antiga façana del mas, actualment a l'interior de la casa, i consta d'una galeria d'un recorregut aproximat de 15 metres, formant tres colzes, excavada en terreny de tosca i acabada en una cambra semicircular amb fornícules i podi presentant tres receptacles obrats al mateix terreny, a tall de petites cassoles.

L'orientació és vers l'oest, en direcció oposada al Puig de la Creu.

Hi ha tradició de l'existència de dues grutes més a la casa, malgrat que avui dia no en queda rastre de la seva possible situació.

Cal fer esment d'unes fornícules existents a l'interior de l'habitatge, una d'elles en forma lleugerament triangular, que recorden les de la gruta.

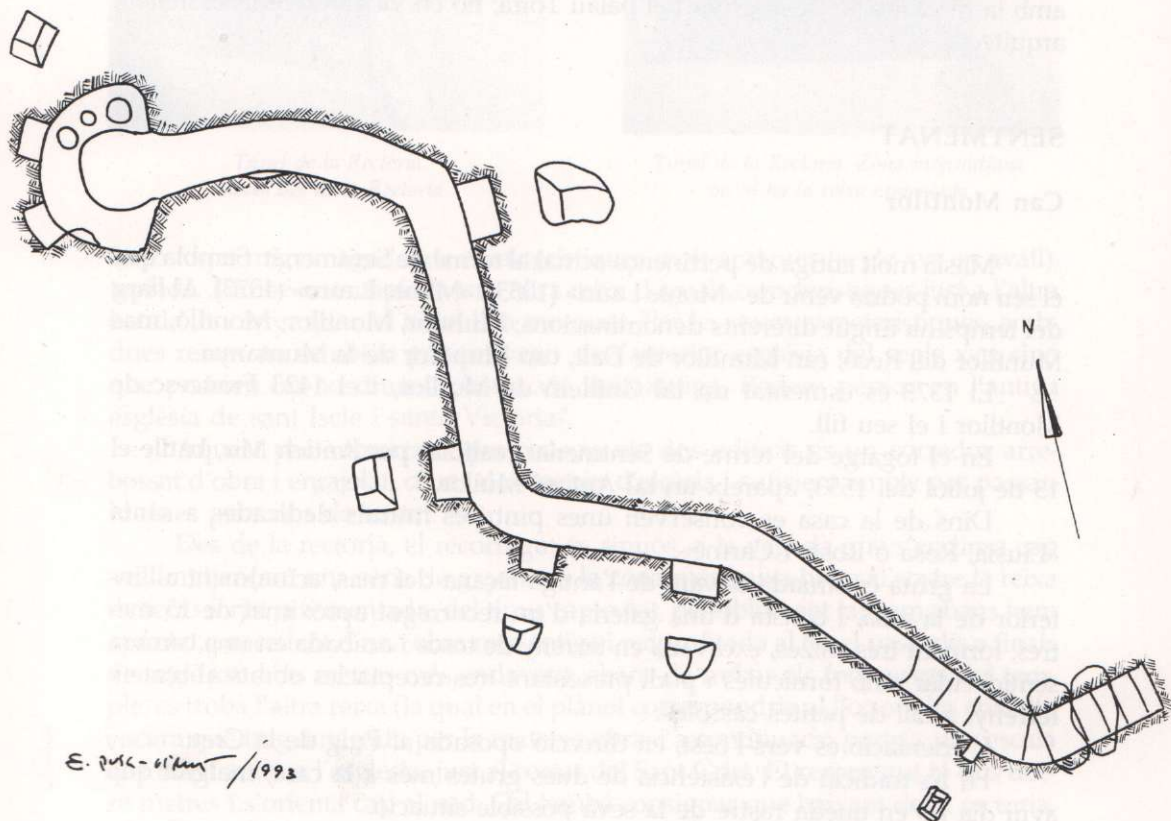
HISTÒRIA LOCAL

Can Montllor. Tram del corredor

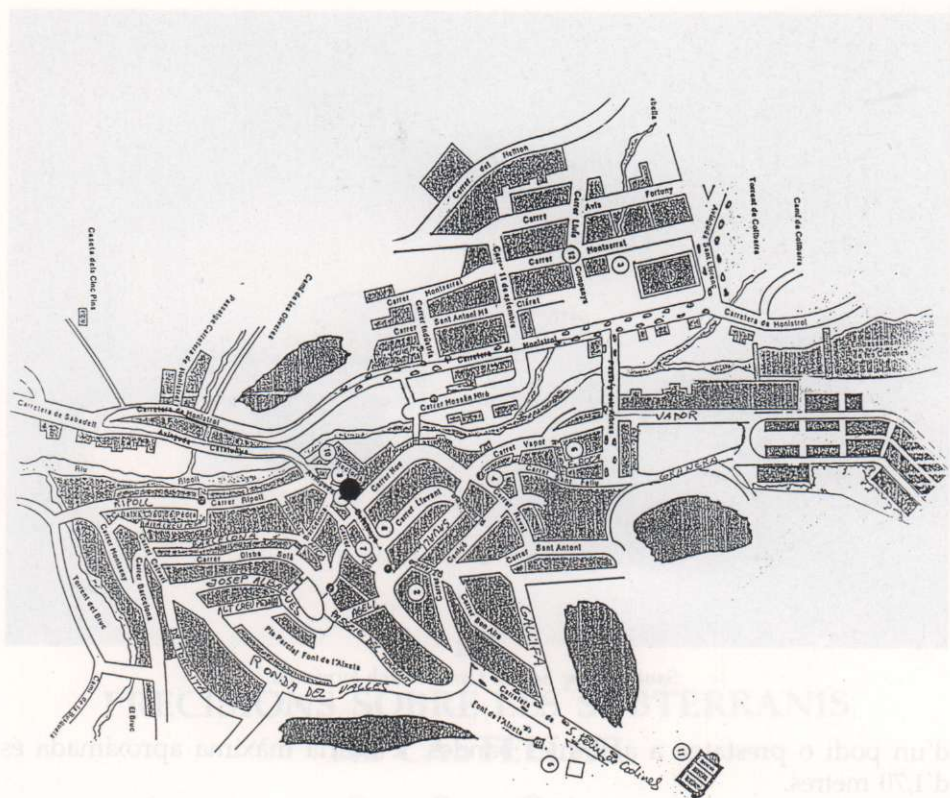

Can Montllor. Cambra amb podi i fornícules

E. P. M. C. - 61 km / 1993

Grua de can Montllor (Sentmenat)

Sant Llorenç Savall

SANT LLORENÇ SAVALL

La gruta de Sant Llorenç Savall es troba situada a la plaça de davant de l'església, tenint l'accés actual arran de la façana d'un antic edifici immediat a l'esmentada església parroquial, avui dia ocupat per un cafè. L'entrada està protegida per una tapa de ferro, col·locada fa uns dotze anys.

El subterrani consisteix en un tram rectilini de galeria, desenvolupant-se perpendicularment al carrer —passadís que originalment era més llarg i començava dins la casa, possiblement amb un brançal que el connectava amb l'església—, desembocant en un petit vestíbul exquisitament treballat i conformant planta quadrangular, donant a una cambra semicircular, també de factura acuradíssima.

L'accés al vestíbul esmentat forma arc amb motllura i a les parets del recinte s'hi troben tres fornícules quadrades, també amb arc o motllura, existint dins d'una d'elles una mena de gresolet excavat al propi terreny.

La cambra semicircular fa uns 3 metres de diàmetre i entorn a l'hemicicle presenta nou fornícules treballades i situades amb precisió matemàtica, a més

Sant Llorenç Savall. Cambra amb fornícules

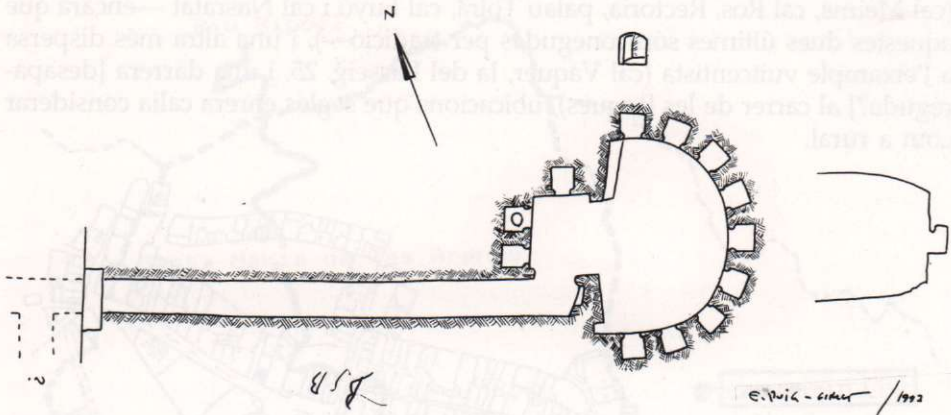
d'un podi o prestatge a ambdues bandes. L'alçària màxima aproximada és d'1,70 metres.

La factura és en fang lliscat i presenta una perfecció extraordinària en un subterrani d'aquest tipus. Al llarg del seu recorregut s'hi troben grafits de difícil interpretació, entre els quals cal destacar una xarxa linial irregular formant quadrícula, una lletra R (o tal vegada B), reiterada; i una data 17???, tot gravat a poca profunditat amb un objecte afilat.

L'orientació és vers l'est i no es dirigeix cap a l'església, sinó cap al mig de la plaça. Sembla ser que el lloc ocupat avui per la plaça fou antigament sagrera, a l'entorn d'un temple més antic.

A la llinda d'una finestra amb arc conupial situada a la façana del cafè esmentat, d'on parteix la gruta, hi figura la doble data 1650 i 1760.

ESTEVE PRAT I PAZ I ENRIC PUIG I GIRALT

Gruta de Sant Llorenç Savall

III

PRECISIONS SOBRE ELS SUBTERRANIS DE CASTELLAR

ENRIC PUIG I GIRALT

La pretensió del present estudi és tan sols de deixar constància de l'existència d'una sèrie de subterranis a Castellar del Vallès, amb similitud amb altres recintes trobats en diferents llocs de Catalunya, considerant simplement l'evidència física i els elements històrics i arqueològics immediats. Prescindint per tant de generalitzacions sobre el tema, deixant de moment de banda la inserció del cas de Castellar en un context històric i geogràfic més ampli, en part per manca d'informació suficient i també amb la fi de donar una visió més concreta i local. Així, no considerem els aspectes antropològics, donat que encara hi ha molt a investigar en aquest camp, ni menys històrics i religiosos, si bé podem anticipar sens cap dubte, que es reitera com en altres llocs, un cert caràcter ritual en aquestes grutes, per apreciació i comparació de diferents elements que ens portaria a terrenys de disertació més complexes defugint l'objecte del present treball.

Des del punt de vista situacional, cal estudiar separatament a Castellar els subterranis d'àmbit urbà i els rurals, fet habitual en aquest tipus d'investigació. Si bé en aquest cas no hi ha diferències notables en quant a construcció, sí cal considerar les orientacions corresponents i la pròpia situació de cada subterrani.

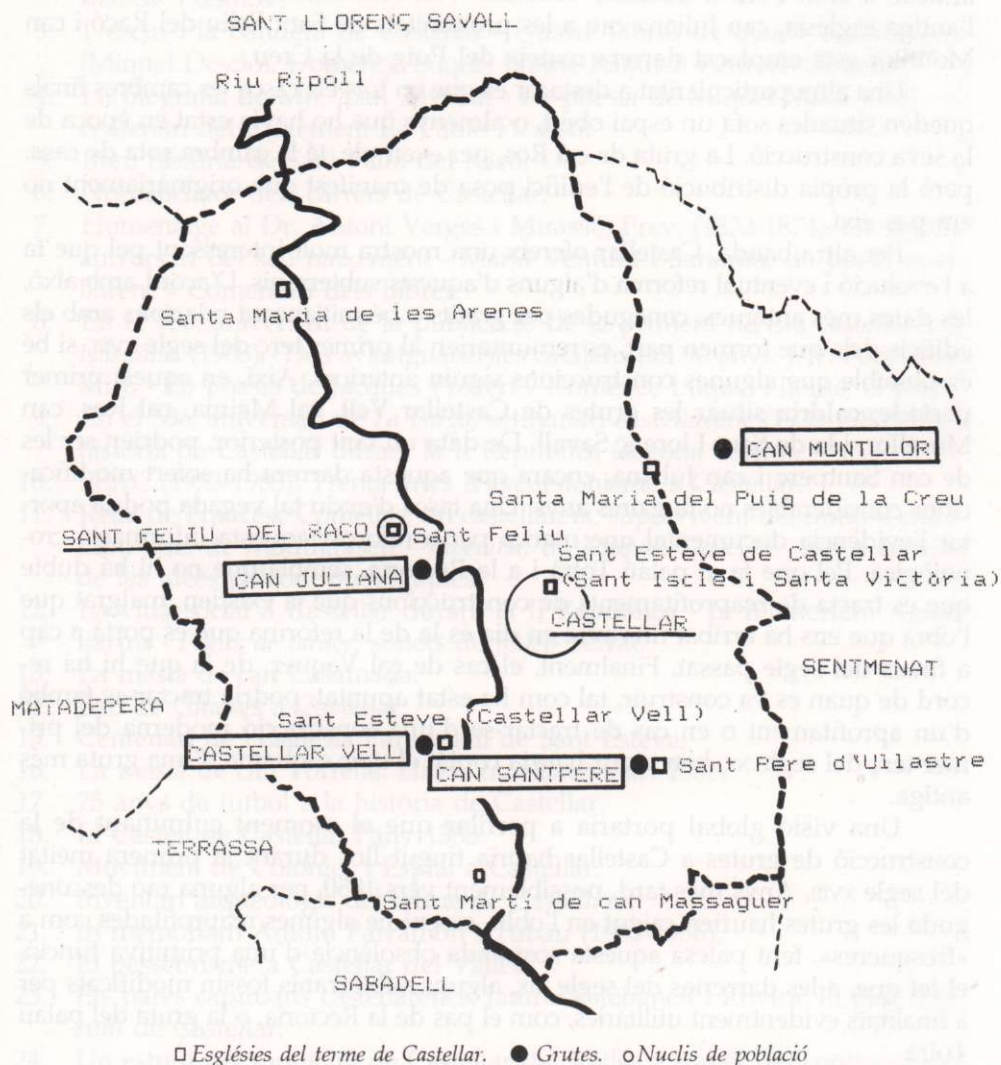
HISTÒRIA LOCAL

La dispersió urbana sembla concentrar-se en dues zones: una que queda situada al casc antic, a l'entorn de la plaça Vella i a les proximitats de l'església (cal Meima, cal Ros, Rectoria, palau Tolrà, cal Fuyó i cal Nasratat —encara que aquestes dues últimes són conegudes per tradició—), i una altra més dispersa a l'eixample vuitcentista (cal Vaquer, la del Passeig, 25, i una darrera [desapareguda?] al carrer de les Roques), ubicacions que segles enrera calia considerar com a rural.

HISTÒRIA LOCAL

Pel que fa a l'àmbit rural és palès que les grutes no es troben pas formant part d'un mateix nucli, ans al contrari, ja que les conegudes estan gairebé disperses als quatre punts cardinals respecte a la situació de Castellar. Són aquestes les de can Santpere (Sant Pere d'Ullastre), Castellar Vell, can Juliana (prop de Sant Feliu del Racó) i can Montllor, en el terme de Sentmenat.

Si bé s'ha comprovat que l'orientació d'aquestes grutes d'àmbit rural és totalment arbitrària, contràriament al que es dona en altres localitats catalanes, s'ha pogut observar, però, la presència d'un denominador comú, que és precisament la seva proximitat a una església. Valgui observar que can Santpere és

annexe a Sant Pere d'Ullastre, Castellar Vell està situada davant mateix de l'antiga església, can Juliana cau a les proximitats de Sant Feliu del Racó i can Montllor està emplaçat darrera mateix del Puig de la Creu.

Una altra particularitat a destacar és que en tots els casos les cambres finals queden situades sota un espai obert, o almenys que ho havia estat en època de la seva construcció. La gruta de cal Ros, per exemple, té la cambra sota de casa, però la pròpia distribució de l'edifici posa de manifest que originàriament no era pas així.

Per altra banda, Castellar ofereix una mostra molt interessant pel que fa a l'evolució i eventual reforma d'alguns d'aquests subterranis. D'acord amb això, les dates més antigues, conegudes per grafits o bé mitjançant relacions amb els edificis dels que formen part, es remuntarien al primer terç del segle XVIII, si bé és possible que algunes construccions siguin anteriors. Així, en aquest primer període, caldria situar les grutes de Castellar Vell, cal Meima, cal Ros, can Montllor, i la de Sant Llorenç Savall. De data un tant posterior, podrien ser les de can Santpere i can Juliana, encara que aquesta darrera ha sofert modificacions considerables no fa gaires anys. Una tasca d'arxiu tal vegada podria aportar l'evidència documental que manca per a reforçar aquesta informació cronològica. Pel que fa al palau Tolrà i a la Rectoria, sembla que no hi ha dubte que es tracta de reaprofitaments de construccions que ja existien, malgrat que l'obra que ens ha arribat fins avui en dia és la de la reforma que es portà a cap a finals del segle passat. Finalment, el cas de cal Vaquer, de la que hi ha record de quan es va construir, tal com ha estat apuntat, podria tractar-se també d'un reaprofitament o en cas de tractar-se d'una construcció moderna del primer terç del segle XX, ben segur hauria copiat el típic esquema d'una gruta més antiga.

Una visió global portaria a perfilar que el moment culminant de la construcció de grutes a Castellar hauria tingut lloc durant la primera meitat del segle XVIII. Anys més tard, possiblement vers 1850, per alguna raó desconeguda les grutes haurien caigut en l'oblit, essent-ne algunes reaprofitades com a «fresqueres», fent palesa aquesta sospitada obsolència d'una primitiva funció, el fet que, a les darreries del segle XIX, alguns subterranis fossin modificats per a finalitats evidentment utilitàries, com el pas de la Rectoria, o la gruta del palau Tolrà.

Valgui precisar que un treball d'aquesta mena no es pot considerar mai finalitzat, doncs és molt possible que en l'esdevenidor altres recintes subterranis puguin ésser descoberts —o redescoberts— a Castellar, tal vegada aportant alguna informació més, que pugui contribuir a donar llum sobre aquest tema tan boirós i subterrani en tots els sentits.

Agraïm als veïns de Castellar, propietaris de les cases on existeixen les grutes referenciades, així com a can Montllor, de Sentmenat, i a l'Ajuntament de Sant Llorenç Savall, la seva col·laboració prestada, a fi d'haver fet possible el present estudi.